

La Cort General de Montsó de 1510: La motivació de les sentències i l'observança del dret a la Catalunya moderna

David Irazábal Martínez¹
Universitat Pompeu Fabra

1. Introducció

En aquesta contribució (1) presentaré breument la investigació relativa a la motivació de les sentències en la pràctica judicial catalana de l'edat moderna; (2) referiré els primers resultats de la dita investigació en relació amb la introducció (formal) de l'obligació de motivar les sentències definitives a Catalunya a la Cort General de Montsó de 1510.

2. La motivació de les sentències en la pràctica judicial catalana de l'edat moderna

L'objecte de la investigació en el marc de la qual s'inscriu la present contribució és l'estudi de la motivació de les sentències a Catalunya, especialment les de la Reial Audiència de Catalunya, en l'edat moderna. Es vol comprendre com el jutges de la jurisdicció reial suprema de la Catalunya moderna, anomenats “doctors”,² motivaven llurs decisions judicials.

Podem dir que motivar una decisió judicial, en la pràctica judicial dels doctors de la Reial Audiència, implicava expressar les raons fàctiques i jurídiques decisives per a la solució adequada d'un cas concret,³ en el text de la sentència definitiva. Aquestes “raons” rebien les denominacions de *motiva*, *causae* o *rationes* (Du Cange, 1064; Font, 229; Torra, 397; Lacavalleria, 766s.). Motivar consistia, en definitiva, en allò que les fonts del *ius commune* referien com l'*expressio causae in sententia* (Mancuso).

En el plànol semàntic, el verb “motivar” es troba, amb la significació específica d'expressar el *motivum* d'una decisió, en Jusepe Sessé (Tomus Primus, Decisio V, n. 43) i, en versió vernacle, en l'opuscle *Dello stile legale* del cardenal De Luca (cap. XVII, n. 2s.). La motivació comportava, doncs, una exposició raonada i raonable, basada en normes jurídiques i no en raons purament naturals o segons consciència (Mieres, Pars Secunda, Coll. VIII, cap. II, n. 2; Ferrer, Tertia Pars, cap. 87, n. 4) del *motus animi* que havia portat el jutge a una decisió determinada (Sessé, Tomus Tertius, Decisio CCXC, n. 7; Fontanella, Tomus Primus, Decisio CCLXXXVII, n. 19).

Aquest breu rerefons ajuda a esclarir el contingut de la Constitució 55 de la Cort General de Montsó de 1510, a través de la qual s'introduí formalment, és a dir, es declarà solemnement, mitjançant una llei general paccionada, l'obligació dels jutges de Catalunya, inclosos —en realitat, especialment— els doctors de la Reial Audiència, d'expressar els motius en llurs sentències definitives:

¹ Aquest treball s'inscriu dins el projecte d'investigació “Respuestas jurídicas hábiles a conflictos sociales complejos (siglos XII-XX)” (PID2020-117702GA-I00/MICIN/AEI/10.13039/501100011033), finançat pel Ministeri de Ciència, Recerca i Universitats, i coordinat pels professors Josep Capdeferro (Universitat Pompeu Fabra) i Rafael Ramis (Universitat de les Illes Balears-IEHM). La investigació compta amb el suport del programa doctoral AGAUR FI-SDUR (2023-FISDU-00169) del Departament de Recerca i Universitats de la Generalitat de Catalunya.

² Aquesta designació no implicava necessàriament el grau de doctor, car els membres de la Real Audiència havien de ser “solemnes doctors, o licentiats en drets canonic, o ciuil” (Constitució 1 de 1493, en *Constitutions y altres drets de Cathalunya...*, Volum Primer, Llib. I, Tit. XXV, cap. I).

³ *Vid.* Xammar (Pars I, Quaestio XVI, n. 34): “iudex, praeter animi rectitudinem, apprime scientia ac prudentia indiget, ut legum universalialia dextre valeat ad singularium eventus accomodare.”

Dels motius de les sentències. Mes auant statuim e ordenam ab loacio e approbacio de la present cort que tots los jutges qui daran sentències diffinitives en lo present principat de Catalunya e comdats de Rossello y Cerdanya en qualseuol cort o consitori que sien: encara que fossen en nostra Real audiència o de nostre loctinent general hagen e sien tenguts de exprimir en les dites sentències diffinitives los motius quels hauran moguts per axi declarar e diffinitiuament sentenciar.⁴

Assenyalo que es “declarà” la citada obligació en dos sentits: (1) la pràctica de motivar les sentències règies existia abans del 1510;⁵ (2) més que una mesura “legislativa”, en realitat era jurisdiccional, atès que no s’inventava una nova norma, sinó que es declarava solemnement l’aplicació d’una pràctica precedent i arrelada en el sistema iuscèntric i pactista català.

És oportú referir breument el context hispànic i europeu relatiu a la motivació de les sentències. Em limitaré a la doctrina del dret canònic en el marc del *ius commune* i als drets propis de les Corones de Castella i d’Aragó (cismarina). La *communis opinio* de l’edat moderna, basant-se en la doctrina canònica i, especialment, en la decretal *Sicut nobis* (X 2.27.16), desaconsellava, per consideracions de prudència, revelar la causa de la decisió en la sentència (Vivio, Liber Primus, Opinio CLVI). No és llegut desconèixer, però, el curs propi de la praxi de la Rota romana, confirmat per la constitució *In throno Iustitiae* de Pius IV del 1563. La Rota romana, a través d’un document anomenat *decisio*, oferia a les parts del procés, abans de dictar la sentència, una motivació de llurs punts dubtosos o *dubia* (Ascheri, 102-107).

La pràctica judicial castellana va assumir la referida *communis opinio* per raons que han estat exposades per Agüero, Duve, Garriga (2006) i Garriga & Lorente en el context de la cultura jurisdiccional ibèrica. Només destacaré que la pràctica judicial i el *ius proprium* castellans —en sintonia amb la pràctica europea (Ajello, 338-351)— varen complementar aquesta doctrina amb el secret dels motius. Així, segons les *Ordenanzas* de Medina del Campo de 1489, els oïdors de les *Chancillerías* de Valladolid i Granada havien d’escriure, en un llibre de vots secret, llurs vots sense els motius (*Recopilación de las Leyes destos Reynos...*, Lib. 2, Tit. 5, Ley 42). Tampoc no podien els oïdors expressar llurs motius en la deliberació, a la qual també s’estenia el secret (Garriga & Lorente, 102, 108).

En canvi, en els regnes de la Corona d’Aragó es practicà, en l’edat moderna, la motivació pública de les decisions judicials i, llevat del regne de Mallorca,⁶ es promulgaren normes jurídiques per les quals s’exigí expressament aquesta pràctica. Per consegüent, parafrasejant Ascheri (57), podem afirmar que la motivació de les sentències en la Corona d’Aragó constituí un *unicum* en el marc europeu de l’edat moderna.

La particularitat de la motivació a la Corona d’Aragó —compartida amb la pràctica judicial de Portugal (Mendes de Castro, Liber Tertius, cap. XVII)— raïa en el fet que els *motiva decidendi* s’expressaven en la sentència definitiva (Matheu, cap. XII, § I, n. 22), i no en un document separat de la sentència, com succeïa amb les *decisiones* rotals,

⁴ *Constitucions fetes per lo Illustríssimo e Catholich princep rey e Senyor don Ferrando...*, cap. lv.

⁵ *Vid.* les conclusions civils de la Reial Audiència de 1494-1510 (ACA, Reial Audiència (RA), *Conclusions civils* (CCiv), vol. 38-42). *Vid.* també la sentència criminal de Pere el Cerimoniós de 28 de març de 1368, a *Constitutions y altres drets de Cathalunya...*, Volum Segon, Llib. III, Tit. I, cap. 6: “meritis dictae inquisitionis cum diligentia perpensis, per quae constat [...] imo per eadem inquisitionis merita constat, quod [...] idcirco ex his moti, et ex alijs quae ad iuste iudicandum valent animum Regium informare, pronunciamus sententialiter.”

⁶ La motivació de les sentències fou practicada a Mallorca des de, almenys, el 1481 (Planas, 131).

és a dir, tant de la Rota romana i de les Rotes menors dels Estats Pontificis, especialment Bolònia, com de les Rotes de Florència, Luca i Siena, entre d'altres (Ascheri, 55-183). Cal diferenciar, doncs, la pràctica de motivar catalanoaragonesa, consistent en l'*expressio causae in sententia*, de la praxi rotal que separava documentalment la *sententia* dels *motiva*, i incloïa aquests darrers únicament en la *decisio* (Gorla).

Aquesta diferència de models dins la Monarquia hispànica és deguda a les diverses tradicions juridicopolítiques de la Corona de Castella i de la Corona d'Aragó (Garriga & Lorente, 105). Consegüentment, exposaré la relació de la motivació de les sentències de la Reial Audiència amb el context iuscèntric i pactista de Catalunya en l'edat moderna.

La Reial Audiència fou un òrgan col·legiat, encarregat, com a Audiència, d'administrar justícia i, com a Consell, d'assessorar el lloctinent en llurs funcions governatives i de gràcia. Fou, juntament amb el lloctinent, l'òrgan suprem de govern i justícia del rei a la Catalunya de l'edat moderna, fins al Decret de Nova Planta de 1716 (Ferro, 108-120). Això feia de la Reial Audiència un gran tribunal. Els grans tribunals foren, com és sabut, les instàncies típiques de la suprema jurisdicció dels estats jurisdiccionals de l'edat moderna (Cavanna, 146-171; Garriga 2004).

La pràctica judicial de l'edat moderna tendí a atribuir força de llei (*vis legis*) a les sentències dels grans tribunals, les quals foren recollides en llibres impresos de literatura jurídica (Cavanna, 152-160; Capdeferro 2009; *ibid.* 2012, 107-120, 294-296; Montagut 1998). Certament, això va permetre el desenvolupament de precedents judicials (*exempla*). Cal assenyalar que el fet que els jutges disposessin d'un *corpus* de decisions judicials motivades en casos anteriors no derivà en una "aplicació" mecànica de solucions pretèrites a casos futurs. Com indicà Joan Pere Fontanella, "minima mutatio facti mutat totum ius" (Tomus Primus, Decisio CCXXXVI, n. 16s.). La vertadera qüestió en joc era quins actors havien de ser els encarregats de produir noves autoritats normatives amb força de llei. El fet que a les decisions judicials de la Reial Audiència els fos atribuïda, en la pràctica jurídica, força de llei; i que els actors jurídics es dirigissin, en el dia a dia forense, principalment a elles i no al dret propi, al dret comú i a les opinions doctrinals, qüestionava el principi segons el qual s'havia de decidir *secundum iura, non per exempla* (Mieres, Pars Secunda, Coll. X, cap. XIX, n. 54; Fontanella, Tomus Primus, Decisio XLVIII, n. 11).

En el cas català, a més, posava en dubte la regla tradicional que obligava a jutjar *per directum*, ço és, per dret o *secundum ius* (Ferro, 332-342; Montagut 1999; *ibid.* 2010). La doctrina baixmedieval i moderna desenvolupà aquest postulat en el sentit que s'havia de jutjar principalment segons el dret propi paccionat i, en llur defecte, segons el *ius commune* i les opinions doctrinals dels doctors, però no segons consciència (*secundum conscientiam*) (Mieres, Pars Secunda, Coll. VIII, cap. II, n. 1s.).

La preocupació dels estaments catalans —organitzats en els tres braços de la *Universitas Cathaloniae* (Montagut & Ripoll)— raïa en el fet que, segons el sistema pactista, a Catalunya, les normes generals havien de ser promulgades pel rei en Corts, amb l'aprovació i consentiment dels estaments (Mieres, Pars Secunda, Coll. X, cap. V, n. 4). Si, com hem indicat, a les sentències de la Reial Audiència els era atribuïda força de llei, la Reial Audiència, com a suprema jurisdicció del rei, podria produir normes jurídiques generals sense el consentiment dels braços en Corts. Això significava neutralitzar el principi pactista (Ferro, 313-315; Capdeferro 2009, 236-238). En essència, els estaments catalans temien que el suprem tribunal regi pogués desvincular-se de llurs limitacions tradicionals i estigués en condicions de produir noves autoritats

normatives sense el consentiment dels estaments i/o segons consciència o raons naturals, en detriment del dret propi paccionat.⁷

És menester un apunt relatiu a les fonts històriques de coneixement. He emprat dues expressions per a referir-me a la producció judicial de la Reial Audiència: sentències (*sententiae*) i conclusions (*conclusiones*). La *conclusio*, continguda en un document manuscrit i arxivat en els *libri conclusionum* interns del tribunal, era un projecte motivat de sentència en el qual es recollia la data; els noms dels doctors presents i absents; una concisa referència a la controvèrsia; i els motius de la proposta de decisió, introduïts per les conjuncions causals *quia* i (*attento*) *quod*. Aquests motius es corresponien amb el vot motivat de la majoria, però també s'enregistraven, motivats i infrascrits, els vots dissidents. La sentència, recollida en manuscrits arxivats en els registres de la Cancelleria, contenia una extensa sinopsi de la controvèrsia; de l'*iter* procedimental del cas i dels extrems considerats pel tribunal (introduïts pels *visa*). En llur part substantiva, incorporava els motius majoritaris i la proposta de decisió de la *conclusio* sota forma de sentència (Ramon, Primum Volumen, Consilium 27, n. 1), ço és, en forma dispositiva, car la sentència havia de ser dictada pel lloctinent *insequendo conclusionem* (Ferro, 117).⁸

3. La introducció (formal) de l'obligació de motivar les sentències a Catalunya en el 1510

La pregunta a la qual procuraré donar resposta, de forma preliminar, és per què es declarà, mitjançant la Constitució 55 de la Cort General de Montsó de 1510, l'obligació dels doctors de la Reial Audiència de motivar llurs sentències definitives.

Això requereix (1) estudiar les fonts documentals de la Cort General de 1510; (2) realitzar una anàlisi contextual per comprendre les funcions que els actors jurídics atribuïen a la motivació i, d'acord amb aquestes, qüestionar-se a quins actors podria haver interessat que una constitució declarés l'obligació dels doctors de la Reial Audiència d'expressar els motius en llurs sentències.

3.1. La Cort General de Montsó de 1510

La convocatòria de la Cort General de Montsó, de 6 de març de 1510, responia a les necessitats econòmiques de Ferran II derivades de llurs operacions militars en la costa nord de l'Àfrica (Casals).⁹ Ferran el Catòlic convocà els estaments dels regnes d'Aragó, de València i del Principat de Catalunya, sol·licitant el respectiu donatiu per a “proseguir esta tan sancta empresa”.¹⁰ Només analitzaré aquelles qüestions de la Cort que fan referència a Catalunya, car, com era habitual, l'única actuació comuna fou la sessió d'obertura i la proposició règia (Serra, 676).

Les fonts històriques de coneixement per a l'estudi de la Cort General de 1510 són (Casals, 24-26; Rovira, *et al.*, 47): (1) el procés comú del protonotari; (2) el procés comú dels tres braços; (3) les instruccions de la vint-i-quatrena de Cort als síndics de Barcelona i la correspondència entre aquests;¹¹ (4) la correspondència entre Ferran II, o la reina Germana de Foix en llur lloc, i el braç reial; (5) encara que no consti

⁷ Aquesta preocupació quedà reflectida en un memorial de la Cort de Lleida de 1515: “attes lo abus se fa per lo consell real volent deduir les causes ab rahons que ells matexos se troben naturals fora de tota disposicio de dret” Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Corts, 1B.XVI-79, fol. 1v.

⁸ *Vid.*, a tall d'exemple, la *conclusio* de 17 de maig de 1544 (ACA, RA, CCiv, vol. 55, fol. 173v-174v) i la respectiva *sententia* de 23 de maig de 1544 (ACA, Cancelleria, Reg. 4244, fol. 137r-140r). *Vid.* la transcripció de la citada sentència a Lalinde (625-627).

⁹ *Vid.* la convocatòria règia a ACA, Cancelleria, Processos de Corts, n. 42, fol. 1r.

¹⁰ *Vid.* la proposició règia de 4 de maig de 1510 a ACA, Cancelleria, Processos de Corts, n. 42, fol. 51r-53r.

¹¹ AHCB, Lletres Closes, 1B. VI-40, 1508-1511, fol. 41r-142r

l'existència d'un procés familiar de cada un dels braços, es conserven una sèrie de documents manuscrits de la Cort: (i) diversos memorials de propostes dels estaments, juntament amb les respectives deliberacions; (ii) un memorial d'extrems atorgats i apuntats pels tractadors del rei; (iii) un memorial dels capítols apuntats per l'estament eclesiàstic i atorgats pel rei; (iv) les respostes del rei, o de la reina en llur lloc, als memorials presentats.¹²

De les fonts se'n desprèn que a la Cort s'estava elaborant un ordre de l'administració de la justícia.¹³ En efecte, la proposició règia situava el redreç de l'administració de la justícia com llur fi legislatiu principal.¹⁴

Més concretament, el braç reial proposà l'adopció de mesures relatives als següents aspectes del funcionament de la Reial Audiència: (1) l'examen d'accés dels doctors de la Reial Audiència, el qual havia de consistir en una prova de coneixements jurídics pràctics i un examen *de vita et moribus*;¹⁵ (2) l'augment del nombre dels doctors de vuit a dotze i la divisió de la sala única en dues sales, una presidida pel Canceller i l'altre pel Regent la Cancelleria;¹⁶ (3) el pagament dels salaris de les sentències; (4) l'al·legació de pobresa; (5) la suplicació de les sentències;¹⁷ (6) la jurisdicció criminal del lloctinent fora de l'Audiència; (7) les contencions de jurisdicció.

Destaquem que totes aquestes matèries foren objecte de propostes ascendents dels estaments (*vid.* Capdeferro 2021). Açò demostra llur actitud proactiva, especialment del braç reial, en el procés d'afaiçonament institucional de la Reial Audiència. Aquesta disposició dinàmica dels estaments contrastava amb la postura passiva del rei, el qual es trobava absent a causa de llurs “grandes ocupacions y negociacions” i demanà als estaments l'habilitació de la reina Germana de Foix perquè el substituís a la Cort (ACA, Cancelleria, Processos de Corts, n. 42, fol. 51v-52v). A més a més, Ferran II supedità la promulgació de mesures relatives a l'administració de la justícia a la prompta aprovació del donatiu (*ibid.*, fol. 52r). El rei estava més preocupat per “las cosas de la guerra”, com ell mateix indicà en una lletra de 24 de juliol de 1510 dirigida als síndics catalans, en la qual es lamentà que el braç reial hagués presentat nous memorials que dilataven la conclusió de la Cort:

[...] teniamos por muy cierto que el acto del servicio ahora seria ja fecho hasta que havemos visto otros nuevos memoriales y pençamientos que haveys dado y se nos han enbiado con que parece se comienza nuevamente la negociacion que vos certificamos nos ha parecido cosa muy superflua y que conviene poco al beneficio Vniversal deste Principado contrapesando a ello las cosas de la guerra que se offrescen [...].¹⁸

Aquestes constatacions permeten reconsiderar la visió de la Reial Audiència com un espai jurisdiccional *exclusivament* regi. La documentació d'arxiu mostra que elements bàsics de llur funcionament no foren resultat d'iniciatives premeditades del príncep, sinó que tingueren llur origen en peticions de l'estament reial i, per tant, provingueren

¹² AHCB, Corts, 1B.XVI-79

¹³ AHCB, Corts, 1B.XVI-79, Memorial terç per les coses atorgades per lo Senyor Rey: “Item es vist a les xxvij persones que tot lo ordre de sus posat de la administracio de la Justicia sie durador fins a la conclusio de les primeres Corts inclusive.”

¹⁴ *Vid.* la proposició règia (ACA, Cancelleria, Processos de Corts, n. 42, fol. 52v): “redreç y bona administracio de la Justicia y bon estament dels dites Regnes y principat y dels habitants en aquelles.”

¹⁵ Aquesta proposta fou aprovada per la Constitució 2 de la Cort General de Montsó de 1512.

¹⁶ *Vid.* la Constitució 1 de 1512.

¹⁷ *Vid.* la Constitució 7 de 1512.

¹⁸ AHCB, Corts, 1B.XVI-79, A los amados y fieles nuestros los Syndicos de las Vniversidades del nuestro Principado de Cathalunya residentes en las Cortes de Monson.

“de baix” (*vid.* Molas; Law, 15-42). Endemés, la documentació consultada aporta nous coneixements sobre l’origen de les constitucions. Tradicionalment, s’ha sostingut que les constitucions eren proposades pel rei i aprovades pels estaments. Tanmateix, aquesta definició no resisteix una confrontació amb les fonts (Gay & Egea 1979a).

Referiré tan solament dos exemples prou eloqüents. Primer, en un dels memorials, la vint-i-quatre de Cort anotà al marge de sengles propostes estamentals: “Par que sta be e sen deu fer constitució”;¹⁹ “Que sie remes als Sindichs qui ab los altres staments ne fassen constitució”.²⁰

Segon, una proposta estamental perquè el lloctinent exercís la jurisdicció criminal fora de l’Audiència amb el consell de dos doctors, havia estat comentada *in margine* per la vint-i-quatre de Cort de la mateixa faisó: “Par que sta be e [...] que sen fasse constitució” (*ibid.*, n. xiiij). Aquesta proposta fou resposta pel rei atorgant que de la mateixa se’n fes constitució (si bé introduint lleugeres modificacions):

Tot lo fins dit plau a sa Magestat atorgar ab que se faça Constitucio que lo Loctinent puga anar per tot lo Principat y Comtats de Rossello y Cerdanya portant ab si dos doctors dels dits xij y ab Consell de aquells exercir decidir y executar totes les causes criminals si y segons ho podia fer ab tot lo dit nombre dels dits xij doctors presents tant conveneix a la bona administracio de la Justicia punicio y castic dels delinquents [...].²¹

Per consegüent, els actors involucrats en la Cort consideraven que una constitució podia tenir llur origen en una iniciativa estamental.²² L’atribució —formal— de la promulgació de les constitucions al rei provenia, no tant de llur iniciativa material, com de la doctrina baixmedieval de la *iurisdictio*, segons la qual *solus princeps potest facere legem generalem* (Gay & Egea 1979a, 258; Montagut 1999; *ibid.* 2010); doctrina que estava limitada a Catalunya des de la Cort de Barcelona de 1283, i el príncep només podia fer constitucions amb el consens dels estaments (Mieres, Pars Prima, Coll. VII, cap. I, n. 32).

La importància d’aquestes notes sobre les constitucions rau en el fet que la constitució 55 de 1510 tingué llur origen en una iniciativa estamental. Concretament, en una proposta del braç reial, per iniciativa dels consellers de Barcelona. A l’acte de pronunciar la comunicació que ha donat lloc a la present contribució, desconeixia la font de coneixement en la qual es recull documentalment l’origen de l’esmentada constitució. Tot amb tot, a partir d’arguments contextuais, vaig assenyalar que el més probable era que la iniciativa hagués estat estamental i no règia. A continuació, presentaré aquesta nova font i reproduiré els arguments contextuais, els quals no sols no han perdut llur sentit, sinó que permeten comprendre millor la nova font.

En una carta de 25 de maig de 1510, els consellers de Barcelona indicaren a llurs síndics a la Cort que els seria remès un memorial de propostes elaborat per la vint-i-quatre de Cort sobre “lo redreç de la Justicia”. Tot seguit, els comunicaren el següent:

[...] y apres ha paregut seria bo se ordenas que los Jutges del Real Consell en les sentencias que donaran hagen y sien tenguts donar raho y exprimir la causa per que donen tal sentencia comunicaran les magnificencias vostres de aquells [sc.

¹⁹ AHCB, Corts, 1B.XVI-79, Pençaments fets per les xvij persones eletas referidors als staments, n. viij in margine

²⁰ AHCB, Corts, 1B.XVI-79, Pençaments fets per les xvij persones eletas referidors als staments, n. viiij in margine

²¹ AHCB, Corts, 1B.XVI-79.

²² També n’és mostra la correspondència entre la vint-i-quatre de Cort i llurs síndics, *vid.* AHCB, Lletres Closes, 1B. VI-40, 1508-1511, fol. 41r-142r.

el memorial de la vint-i-quatrena tramès per separat i el parer o pensament dels consellers contingut a la carta] ab los altres estaments y si poran faran sien deduits a execucio com parega esser molt saludables a tot lo Principat [...].²³

Ço és, als consellers de Barcelona (o a la vint-i-quatrena de Cort), els havia semblat bo per al Principat —per més que la proposta fos estamental, la mirada estava posada en el *bonum commune* (vid. Capdeferro 2021)— que els doctors de la Reial Audiència haguessin, en la sentència, de donar raó i expressar llur causa. Tot això redactat amb una formulació imperativa (“hagen y sien tenguts”) típica de les constitucions. Apareixia, doncs, plenament formulada, en la carta dels consellers a llurs síndics, la proposta que s'exigís als doctors de la Reial Audiència l'*expressio causae in sententia*. Podem, per tant, afirmar que la Constitució 55 de 1510 tingué llur gènesi en una iniciativa del braç reial, concretament dels síndics de Barcelona a petició dels consellers de la ciutat, la qual després degué ser consensuada amb els altres estaments fins a llur aprovació en forma de constitució.

Desconeixem l'*iter* parlamentari, probablement perdut, a través del qual la formulació primigènia “en les sentencias [...] donar raho y exprimir la causa” fou mudant fins a revestir la forma “exprimir en les dites sentencias diffinitives los motius quels hauran moguts” de la Constitució 55 de 1510. Noteu l'extensió de l'obligació de motivar a tots els jutges del Principat, i no només als doctors de la Reial Audiència, així com la limitació de la motivació a les sentències definitives, per la qual cosa no calia motivar les sentències interlocutòries (vid. Xammar, Pars I, Quaestio XV, n. 8: “nam constitutio illa de diffinitivis expresse loquitur vnde Regij Senatores abstinent saepe in interlocutorijs motiua adjicere”).

El coneixement de l'origen estamental de la Constitució 55 de 1510 no eximeix de dur a terme una anàlisi contextual d'aquesta —a través del dret propi dels altres regnes de la Corona d'Aragó i de les funcions que els actors de l'edat moderna atribuïen a la motivació.

3.2. Notes sobre la motivació en els regnes d'Aragó i de València

A continuació, comentaré breument la motivació en els furs dels regnes d'Aragó i de València, la qual cosa ajudarà, per via comparativa, a comprendre el context de la Constitució 55 de 1510.

En el regne d'Aragó, el fur *Vt iudices consiliarij* de 1547,²⁴ justificà la introducció de la motivació des d'un punt de vista endoprocessal, en concret, per a abreujar els processos i reduir el nombre de recursos. Per llur banda, el fur *De los votos secretos de los iuezes* (1592) ordenava el secret del nom dels jutges votants, però no del nombre de jutges i de llurs motius. També preveia que els vots motivats tinguessin una funció de control de l'activitat dels jutges, a través d'una denúncia de les parts basada en el vot dels jutges. En aquest cas, sí que calia descobrir el nom dels jutges votants.²⁵

La motivació aragonesa tingué, doncs, una funció de control, a iniciativa de les parts, de l'activitat dels jutges. Aquesta funció fiscalitzadora dels vots motivats era extraprocessal. Escau recordar que Matteo d'Afflito, en suport de llur suggeriment d'introduir la motivació dels vots a Nàpols, indicà que el profit per a la *res publica* raïa en el fet que això permetria detectar si els jutges jutjaven *praeter iura* o *ad placitum* i, en aquest cas, expulsar-los de l'*officium iudicandi* (D'Afflito, lib. I, rubr. 37, n. 39).

²³ AHCB, Lletres Closes, 1B. VI-40, 1508-1511, fol. 86r-88r.

²⁴ *Fueros y Observancias del Reyno de Aragon*, Lib. VII, Tit. Vt Iudices, Consiliarij, et Assessores motum suorum votorum exprimere teneant, fol. 133v. Posteriorment confirmat el 1553, *ibid.*, Año 1553, Tit. Vt Iudices, Consiliarij, et Assessores motum suorum votorum exprimere teneantur, fol. 192r.

²⁵ *Ibid.*, Año 1592, Tit. De los votos secretos de los Iuezes.

En el regne de València, la motivació fou introduïda (formalment) pel fur XXXIII de la Cort General de Montsó de 1564 (*Furs, capitols, prouisions, e actes de cort...*, fol. V). La forma expositiva del fur, com era habitual, era la súplica dels braços i la sanció del rei. Sembla lícit assumir que, per tant, la iniciativa partí dels estaments. Tant més quan sembla probable, per les notícies contingudes a la literatura jurídica, que la pràctica judicial valenciana practicà la motivació almenys des del segle XV (Matheu, cap. XII, § I, n. 22). En aquest sentit, és esclaridora la sanció del rei. Felip I (II de Castella) atorgà llur *placet* a la proposta estamental, però mostrà reserves envers la publicitat dels vots motivats i clarificà que el llibre de vots no devia comunicar-se a les parts ni eixir del poder del regent (“Plau a sa Magestat quey haja libre de vots: los quals scriga lo scriua de la causa. Y que aquest nos communique a les parts, ni ixqua de poder del Regent.” *Vid. Furs, capitols, prouisions, e actes de cort...*, fol. Vr-v). Això permet constatar que els estaments tenien un major interès que el rei en la publicitat de la motivació.

3.3. Les funcions endoprocessals i extraprocessals de la motivació segons la literatura jurídica de la Corona d’Aragó

Tot seguit, esbossaré les funcions, endoprocessals i extraprocessals, que els juristes de l’edat moderna en la Corona d’Aragó atribuïren a la motivació.

3.3.1. Les funcions endoprocessals de la motivació

Jaume Cancer, Joan Pau Xammar, Acaci de Ripoll i Cristòfor Crespí entenen que la funció de la motivació consistia a permetre comprovar a les parts quines havien estat les raons de la decisió del jutge, i això amb una finalitat endoprocessal.

Cancer assenyalà que la Constitució 55 de 1510 havia estat establerta “vt clarè in quo partium iustitia consistat, appareat.” A més, relacionà la motivació de les sentències amb els *dubia*, ço és, amb els punts dubtosos del cas que havia de confegir el jutge relator de la causa i entregar a les parts perquè els esclarissin (Cancer, Pars Tertia, cap. XVII, n. 407). Així, per a Cancer, la motivació permetia il·lustrar les parts sobre la correcció de llurs pretensions i, a més, obligava els jutges a guiar-se pels *dubia*.

Amb Cancer coincidien Xammar (Pars I, Quaestio XV, n. 8) i Ripoll (Peguera & Ripoll, rubr. 24, n. 17s.). Aquest últim afegí que d’això se’n despenia que els motius eren part essencial de la sentència. Lluís de Peguera ja havia indicat que els motius eren la *substantia* de les sentències i que, per tant, els jutges havien d’incloure-hi els motius i estendre-les per escrit (*ibid.*, n. 5s.).

Segons Crespí, la motivació facilitava a les parts l’al·legació de l’eventual gravamen en seu d’apel·lació i, d’altra banda, implicava la limitació del jutge pels elements resultants del procés (Crespí, Observatio V, § III, n. 107).

En definitiva, d’acord amb els autors citats, la motivació quedava constituïda en una justificació pública de la solució presa pel jutge per al cas concret. Justificació que era pública perquè no era secreta i constava per escrit en la sentència definitiva, encara que ho era només en relació amb les parts. A aquest tipus de publicitat es referí De Luca quan definí l’estil motivacional com el “modo di metter” in carta, come per una specie di manifesto vero di publica giustificazione, le ragioni, ed i motivi, che abbiano mosso a giudicare più in un modo che nell’altro” (De Luca, cap. II, n. 2).

Malgrat tot, la funció endoprocessal de la motivació, per si mateixa, no explica perquè la motivació fou practicada i exigida pel dret propi a la Corona d’Aragó, però no fou així a la Corona de Castella. Màximament, si es té present que la divergència de models entorn de la motivació apareix amb nitidesa en el context històric de configuració de la Monarquia hispànica pels Reis Catòlics a final del segle XV i principi del XVI.

La motivació estava vinculada amb la tradició iuscèntrica i pactista catalanoaragonesa. Aquesta s'erigia en una conseqüència gairebé natural de l'obligació del príncep de jutjar segons raonaments jurídics (*secundum ius*), no merament naturals (*non secundum conscientiam*), i segons el dret paccionat o, en llur defecte, segons les normes de dret comú i d'una equitat afaïçonada pel *ius commune*.²⁶ Si l'aprovació de normes jurídiques generals —mesures que no eren tant legislatives com jurisdiccionals— exigia el consens dels estaments, l'activitat jurisdiccional de la Reial Audiència també havia de mantenir aital consens amb els estaments. Això ens porta a consideracions extraprocessals, relacionades amb l'obligació del jutge de mostrar públicament que es guiava per raons jurídiques, no merament naturals, i que observava les disposicions de dret propi paccionades.

3.3.2. Les funcions extraprocessals de la motivació

En la literatura jurídica catalana i valenciana s'exposen algunes funcions extraprocessals de la motivació. Em referiré a Joan Pere Fontanella, Lorenzo Matheu i Miquel Ferrer (encara que aquest últim sigui anterior, tractaré llur obra posteriorment per raons argumentals).

Primer, Fontanella (Tomus Primus, Decisio CCLXXXVII, n. 14-18) vinculà la motivació amb l'estil d'enjudiciament segons l'al·legat i provat en el procés (*secundum allegata et probata*), i la contraposà a l'estil de judicar segons consciència (*secundum conscientiam*). Cal assenyalar que l'estil decisor segons consciència s'oposava tant a la decisió *secundum allegata et probata*, com a la decisió segons dret (*secundum ius*), i això de forma quasi indissociable, puix l'obligació de jutjar *per directum* implicava, segons la doctrina de l'edat moderna, el respecte de les normes jurídiques substantives i processals, ço és, l'imperi del dret (Ferro, 335s.; Montagut 2008).²⁷

El cas paradigmàtic d'enjudiciament segons consciència el constituïa el Senat de Milà, el qual jutjava *tamquam Deus* i pretenia situar-se per damunt del dret (Monti, 109-146). D'aquí se segueix que la preferència per un d'aquests dos estils d'enjudiciament no fos una qüestió de mera tècnica processal. L'elecció feia referència, en paraules de Cavanna (164), a la “diversa politica del diritto” que fonamentava l'estil de cada gran tribunal.

Segon, Matheu (cap. XII, § I, n. 26s., 32s.) afirmà que la praxi de motivar les sentències, pròpia de la Corona d'Aragó, era més útil per al bon regiment de la cosa pública (*utilior recto regimini*), que la praxi contrària de no motivar, la qual, ens diu, era la practicada a Castella. Aquí es detecta una explícita contraposició de models juridicopolítics en seu de motivació. Matheu entenia que la motivació era més útil a la *res publica* perquè posava al descobert la integritat o la maldat, la ignorància o la sapiència dels jutges, i contenia la desenfrenada llibertat de decidir *pro libito voluntatis* i no *secundum leges*. Es tractava de la conveniència que, a la Corona d'Aragó, existissin mecanismes de control de l'observança del dret, particularment del dret propi, en l'activitat jurisdiccional de les Reials Audiències. D'acord amb Matheu (*ibid.*, n. 41s.),

²⁶ Vid. la sentència de Pere el Cerimoniós de 2 d'abril de 1372: “Ideo moti ex hijs et alijs quae mouere possunt et debent animum recte et equanimitèr judicantis” (ACA, Cancelleria, Reg. 1450, fol. 1v). Els motius eren, per tant, aquells que podien i devien —aquest matís evidencia llur caràcter objectiu— moure l'ànim del rei a jutjar rectament, ço és, segons dret (*per directum*); i equànimement, o sia, segons equitat, però no “pura naturalis”, sinó “mixta ex traditionibus iuris positiui” (Mieres, Pars Secunda, Coll. VIII, cap. II, n. 26-30).

²⁷ Vid. Mieres (Pars Secunda, Coll. VIII, cap. II, n. 12): “Hoc intelligo tam de constitutionibus quae disponunt super ordine processus, et conclusionis, ac decisionis causarum, quam super ipsa decisione, quam alijs, hoc est tam super rito, quam super recto.”

si els motius s'incorporaven a la sentència, era més fàcilment detectable si el jutge havia decidit *secundum, vel contra foros*.

Tercer, Ferrer, en la primera col·lecció impresa de *decisiones*, en sentit lat, de la Reial Audiència, les *Observantiae* (ca. 1580/1-1584, compilades en una edició pòstuma de 1608 per Segimon Despujol) (Montagut 1998, XXVs.), argumentà que les sentències règies devien ser observades com a llei (Ferrer, Prima Pars, Prohemium, n. 1-3). Deixant de banda la qüestió de l'encaix d'aquesta opinió de Ferrer amb el pactisme (*vid. Gay & Egea 1979b, 525-530*), el que preocupava a Ferrer era la publicitat per als actors jurídics, tant els doctors de la Reial Audiència com els advocats de les parts, dels raonaments de la Reial Audiència en casos anteriors, els quals podien guiar-los en llur actuació forense (Ferrer, Prima Pars, Prohemium, n. 1-4).

Ferrer emprava indistintament les expressions “sentències règies” (*sententiae regiae*) i “observances de la Reial Audiència” (*observantiae regiae audientiae*). Amb això feia referència a les opinions jurídiques acceptades i comunament seguides per la Reial Audiència, ço és, les *opinionones receptae*. Per consegüent, la motivació —entesa com l'exposició raonada de les *opinionones receptae*— recollida en els *libri conclusionum* i publicada per mitjà de la literatura jurídica pràctica, permetia a la Reial Audiència desenvolupar precedents judicials (*exempla*) dotats de força de llei. Noteu el diferent accent de Ferrer respecte de Matheu. Per a Matheu, la motivació cobrava sentit perquè el jutge havia de judicar *secundum leges*; per a Ferrer, la publicació de *decisiones* motivades implicava que les sentències de la Reial Audiència tinguessin *vis legis*. Això demostra la riquesa semàntica de la motivació, depenent dels interessos dels diferents actors.

Quines eren, doncs, les funcions extraprocedimentals de la motivació? Primer, la fiscalització de l'activitat judicial de la Reial Audiència, en clau d'observança del dret. La motivació permetia comprovar si la Reial Audiència havia jutjat segons dret (*secundum ius*), i especialment segons el dret propi (*secundum foros*), i no segons una voluntat no regulada per raons jurídiques (*secundum conscientiam* o, en el pitjor dels casos, *pro libito voluntatis*). Aquesta funció interessava clarament als estaments, car limitava l'autoritat de la Reial Audiència. Això explicaria per què els estaments haurien proposat, a la Cort de 1510, que es declarés l'obligació dels doctors de la Reial Audiència de motivar llurs sentències.

Sorgeix aleshores el dubte de per què hauria consentit el rei l'aprovació de la referida mesura en forma de constitució. Com indicà Elliott (15), les monarquies del segle XVI depenien en gran manera de la cooperació dels grups dirigents locals. Endemés, el desenrotllament institucional de la Reial Audiència tingué llur origen més aviat en peticions circumstancials dels estaments, i no tant en un disseny premeditat del príncep. Cal afegir la importància de la *magnanimitas* com a virtut tradicional del príncep (Law, 37). Així, l'acceptació, per part de la monarquia, que es declarés de forma solemne l'obligació de motivar podria haver constituït un acte tendent a la generació de consens en els estaments. Aquest “gest” hauria implicat la confirmació d'un dels aspectes essencials del sistema iuscèntic i pactista, a saber, l'obligació de jutjar *secundum ius*, i podria respondre a la tendència, creixent en el segle XVI, a incorporar sota l'ègida de la Reial Audiència espais que adés li eren aliens (*vid. Capdeferro 2015; ibid. 2016*).

És interessant tenir present que, a Florència, la motivació fou introduïda en època republicana (1502) i, posteriorment, mantinguda pels Medici. Segons Ascheri (61-66), l'acceptació de l'institut de la motivació per part dels prínceps florentins estigué guiada per la recerca de consens en els grups dirigents locals en favor de la dinastia medicea i de llur Rota com a gran tribunal. De la mateixa manera, i salvant les distàncies, a

Catalunya, el *placet* del rei en forma de constitució podria haver suposat una concessió política als estaments, amb la finalitat d'ampliar el consens entorn de les reformes judicials de final del segle XV, especialment les referides a la Reial Audiència.

Segon, tampoc cal excloure un interès del rei (juntament amb els estaments) en l'institut de la motivació, encara que possiblement no desenvolupat *ab origine*, sinó a partir de la proposta estamental. La motivació hauria permès al rei fiscalitzar l'activitat jurisdiccional de la Reial Audiència, ara no com a tribunal del rei, sinó com a tribunal dels grans juristes catalans formats en *utrumque ius*. Aquests, amb el pas del temps, podrien haver anat conformant-se en una comunitat similar a la *gens de robe* i acabar gaudint d'una perillosa autonomia, més encara si pretenien que llurs sentències tinguessin força de llei (Scholz, 588s.).

Tercer, com es desprèn de l'obra de Ferrer, la motivació podria haver interessat als doctors de la Reial Audiència. Aquesta els permetia situar-se com a actors jurisdiccionals en ple sentit del terme, amb capacitat no només per a decidir què era dret en relació amb els casos concrets (*ius dicere*), sinó també per a produir noves autoritats normatives amb força de llei (*aequitatem statuere*).²⁸

4. Conclusions

En la comunicació oral del Primer Seminari Internacional vaig concloure dient que, després de l'anàlisi dels documents d'arxiu relatius a la Cort General de 1510, i donades les reflexions contextuais adduïdes, observava un major interès per part dels estaments que per part del rei en la introducció (formal) de la motivació a Catalunya mitjançant la Constitució 55 de 1510. També vaig referir que, a més d'una funció merament endoprocessal, els juristes de la Corona d'Aragó havien atribuït a la motivació, amb accents diversos, una sèrie de funcions extraprocessals, relatives a l'observança del dret, la fiscalització dels doctors de la Reial Audiència i la producció normativa a través de la jurisprudència de la Reial Audiència.

La localització de la font documental que ha possibilitat individuar la proposta de declarar l'obligació de motivar les sentències a Catalunya per mitjà d'una constitució en l'estament reial, permet confirmar la citada hipòtesi i afirmar que foren els estaments catalans, en particular el braç reial, a iniciativa dels consellers de Barcelona, els promotors de la dita mesura. Això respongué probablement a una preocupació dels estaments, relacionada amb l'observança del dret per part dels doctors de la Reial Audiència. Tanmateix, no es poden excloure altres interessos, diversos i adesiara divergents, dels actors involucrats. Aquests interessos quedaren reflectits en les distintes funcions extraprocessals que els actors atribuïen a la motivació i que, a més, no eren estancs, sinó que s'anaren conformant en una conversació dialèctica entre ells.

²⁸ Sobre la *iurisdictio* a la Corona d'Aragó *vid.* Montagut 1999; *ibid.* 2010.

Obres citades

- Agüero, Alejandro. "Las categorías básicas de la cultura jurisdiccional." En Marta Lorente ed. *De justicia de jueces a justicia de leyes: hacia la España de 1870*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial, 2007. 19-58.
- Ajello, Raffaele. *Arcana Juris. Diritto e Politica nel Settecento Italiano*. Napoli: Jovene, 1976.
- Ascheri, Mario. *Tribunali, giuristi e istituzioni dal Medioevo all'età moderna*. Bologna: Il Mulino, 1989.
- Cancer, Jaume. *Variarum Resolutionum Iuris Caesarei Pontificii, et Municipalis Principatus Cathaloniae*. Barcinone: Ex Typographia Iacobi à Cendrat, 1608.
- Capdeferro, Josep. "Práctica y desarrollo del derecho en la Cataluña moderna: a propósito de la jurisprudencia judicial y la doctrina." En Salustiano De Dios, et al. coords. *Juristas de Salamanca, siglos XV-XX*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2009. 235-258.
- . *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*. Barcelona/Lleida: Fundació Noguera/Pagès, 2012.
- . "Una justícia ciutadana novadora." En Albert García Espuche dir. *Dret, conflictes i justícia: Barcelona 1700*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2015. 139-175.
- . "Plets, justícia i poder a la Barcelona dels segles XVI i XVII." *Quaderns d'Història* 23 (2016): 137-167.
- . "Propuestas legislativas en ascenso en las Cortes catalanas: el memorial de Sebastià Roger (1599)." *eHumanista* 48 (2021): 93-104.
- Casals, Àngel. "Les Corts Catalanes de 1510-1520: una etapa d'irregularitats." *Afers* 5, 9 (1990): 23-37.
- Cavanna, Adriano. *Storia del diritto moderno in Europa: le fonti e il pensiero giuridico*. Milano: Giuffrè, 1982 [reimpr.]. vol. I.
- Constitucions fetes per lo Illustríssimo e Catholich príncep rey e Senyor don Ferrando Rey de Aragó: e de les dos Sicilies etc. en la quinta cort de Cathalunya celebrada en la sglésia de Santa Maria de la vila de Montsó*. Barcelona: J. Rosenbach, 1510.
- Constitutions y altres drets de Cathalunya...* Barcelona: en casa de Hubert Gotart, 1588.
- Crespí, Cristòfor. *Observationes illustratae decisionibus...* Antuerpiae: Typis Petri Belleri, 1667 [ed. secunda].
- D'Afflito, Matteo. *Prima Commentarii Pars in Primum earundem constitutionum Librum*. Venetiis: Apud Ioan. Variscum et Paganinum de Paganinis, 1588.
- De Luca, Giovanni Battista. *Dello stile legale*. Roma: Giacomo Dragonelli, 1674.
- Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*. Parisiis: Sub Oliva Caroli Osmont, 1733. vol. IV.
- Duve, Thomas. "Algunas observaciones acerca del *modus operandi* y la prudencia del juez en el derecho canónico indiano." *Revista de Historia del Derecho* 35 (2007): 195-226.
- Elliott, John. "Conferència inaugural. Catalunya dins d'una Europa de monarquies compostes." *Pedralbes* 13, 1 (1993): 11-24.
- Ferrer, Miquel. *Obseruantiarum Sacri Regii Cathaloniae Senatus*. Barcinone: Ex Typographia Gabriellis Graells et Geraldí Dotil, 1608.
- Ferro, Víctor. *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987.
- Font, Antoni. *Fons verborum, et phrasium ad iuventutem latinitate imbuendam, ex thesauris variis deriuatus*. Barcinone: Apud Sebastianum et Iacobum Mathevat, 1637.

- Fontanella, Joan Pere. *Sacri Regii Senatus Cathaloniae Decisiones*. Barcinone: ex Praelo ac aere Petri Lacavalleria, 1639.
- Fueros y Observancias del Reyno de Aragon*. Zaragoza, 1667.
- Furs, capitols, prouisions, e actes de cort, fets y atorgats per... Don Phelip... en lo any MDLXIII*. Valencia: en casa de Pere Borbo, 1565.
- Garriga, Carlos. “Orden jurídico y poder político en el Antiguo Régimen.” *Istor* IV, 16 (2004): 13-44.
- . “Sobre el gobierno de la justicia en Indias (siglo XVI-XVII).” *Revista de Historia del Derecho* 34 (2006): 67-160.
- Garriga, Carlos & Lorente, Marta. “El juez y la ley. La motivación de las sentencias (Castilla, 1489-España, 1855).” *Anuario de la facultad de Derecho de Madrid* 1 (1997): 97-144.
- Gay, Josep Maria & Egea, Joan. “Eficàcia de les normes a la tradició catalana des de la baixa edat mitjana fins al Decret de Nova Planta.” *Revista jurídica de Catalunya* 78, 2 (1979a): 249-294.
- . “Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al Decret de Nova Planta (continuació).” *Revista jurídica de Catalunya* 78, 3 (1979b): 505-586.
- Gorla, Gino. “Sulla via dei ‘motivi’ delle ‘sentenze’: Lacune e Trappole.” *Il Foro Italiano* 103 (1980): 201-230.
- Lacavalleria, Joan. *Gazophylacium catalano-latinum, dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens*. Barcinone: apud Antonium Lacavalleriam, 1696.
- Lalinde, Jesús. *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1964.
- Law, John. “Il principe del Rinascimento.” En Eugenio Garin cur. *L'uomo del Rinascimento*. Roma/Bari: Economica Laterza, 2018 [14ª ed.]. 15-42.
- Mancuso, Fulvio. *Exprimere causam in sententia. Ricerche sul principio de motivazione della sentenza nell'età del diritto comune classico*. Milano: Giuffrè, 1999.
- Matheu, Lorenzo. *Tractatus de regimine Regni Valentiae*. Lugduni: sumpt. Joannis-Antonii Huguetan, 1677.
- Mendes de Castro, Manuel. *Practica Lusitana*. Olysipone: Apud Georgium Rodericum, 1619.
- Mieres, Tomàs. *Apparatus super Constitutionibus Curiarum generalium Cathaloniae*. Barcinonae: Typis et aere Sebastiani à Cormellas, 1621.
- Molas, Pere. “La Reial Audiència i les Corts de Catalunya.” En *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Historia Institucional (28, 29 i 30 d'abril de 1988)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991. 192-197.
- Montagut, Tomàs de. “Estudi introductori.” En Lluys de Peguera *Practica, forma y estil, de celebrar Corts Generals en Cathalunya, y materias incidentes en aquellas*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1998. XI-LVII.
- . “La justicia en la Corona de Aragón.” En *La administración de justicia en la historia de España: actas de las III Jornadas de Castilla-La Mancha sobre investigación en archivos*. Guadalajara: Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, 1999. vol. II. 649-686.
- . “El principi de l'imperi del dret i el control de la seva observança a la Catalunya medieval i moderna.” En Remedios Ferrero & Lluís Guia eds. *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó: Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2008. 559-568.
- . “La noció erudita de justícia a la Corona d'Aragó (s. XII-XVIII).” *Revista d'etnologia de Catalunya* 35 (2010): 88-97.

- Montagut, Tomàs de & Ripoll, Pere. “El pactisme a Catalunya: una concepció dual de la comunitat política.” *Revista de Dret Històric Català* 20 (2021): 189-210.
- Monti, Annamaria. *Iudicare tamquam Deus. I modi della giustizia senatoria nel Ducato di Milano tra Cinque e Settecento*. Milano: Giuffrè, 2003.
- Peguera, Lluís de & Ripoll, Acaci de. *Praxis ciuilis... additionata per nobilem Don Accacium de Ripoll...* Barcinonae: Typis et sumptibus Raphaelis Figuerò, 1674.
- Planas, Antonio. *La Real Audiencia de Mallorca en la época de los Austrias (1571-1715)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2010.
- Ramon, Josep. *Consiliorum una cum sentiis et decisionibus Audientiae Regiae Principatus Cathaloniae*. Barcinonae: Ex Typographia Stephani Liberòs, 1628.
- Recopilación de las Leyes destos Reynos, hecha por mandado de la Magestad Catholica del Rey don Pilippe Segundo nuestro Señor*. Alcalá de Henares: en casa de Iuan Iñiguez de Liquerica, 1581.
- Rovira, Manuel, et al. “Fonts per a l’estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Càtaleg dels processos de Corts i Parlaments.” En *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d’Historia Institucional (28, 29 i 30 d’abril de 1988)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, 25-61.
- Scholz, Johannes Michael. “Motiva sunt pars sententiae. Urteilsbegründung in Aragón (16.-18. Jahrhundert).” En *La formazione storica del diritto moderno in Europa. Atti del terzo Congresso internazionale della Società italiana di Storia del Diritto*. Firenze: Leo S. Olschki, 1977. vol. II. 581-598.
- Serra, Eva. “Butlletí bibliogràfic sobre les Corts Catalanes.” *Arxiu de textos catalans antics* 26 (2007): 663-738.
- Sessé, Jusepe. *Decisionum Sacri Senatus Regii Regni Aragonum et Curiae Domini Iustitiae Aragonum causarum ciuiliū*. Caesaraugustae: Ex Typographia Ioannis a Larumbe, 1624.
- Torra, Pere. *Dictionarium seu thesaurus catalano-latinus verborum ab phrasium*. Barcinone: Ex Praelo et aere Antoni Lacavalleria, 1670.
- Vivio, Francesco. *Communium opinionum utriusque censurae doctorum*. Venetiis, 1567.
- Xammar, Joan Pau. *De officio iudicis, et advocati*. Barcinonae: Ex Typographia Iacobi Romeu, 1639.